

8. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

9. Чабаненко В. А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови. *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 11–18.

ДЖЕРЕЛА

1. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упоряд. М. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1990. 524 с.

2. Прислів'я та приказки про щастя. [Електронне джерело]. URL: <http://vidpoviday.com/prislivya-ta-prikazki-pro-shhasty>. (дата звернення 02.02.2020).

Ірина Скічко

Наук. керівник – к. філол. наук, доц. Богатько В.В.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛІПТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ МОВЛЕННІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІННИЦЬКИХ ГАЗЕТ)

Економія мовних засобів, яка є провідною рисою газетного стилю, – одна з основних причин появи еліптичних речень у газетному дискурсі. Вивчення економії мовного матеріалу є актуальним для цього стилю першочергово через необхідність передавати велику кількість інформації, що зумовлено розвитком технічного процесу, кількістю та якістю не тільки усного, але й письмового спілкування між людьми. Конденсація висловлювання дозволяє збільшити інформаційну ємкість висловлювання, а великий спектр засобів мовної економії в різних стильових групах – передати багато емоційних і стилістичних відтінків.

Структурна неповнота і специфічність семантики еліптичних речень порівняно з простими двоскладними структурами, які кваліфікують як базові в граматичній традиції, спричинилися до появи суперечливих думок щодо кваліфікації таких речень, визначення їхнього місця в синтаксичній системі мови.

Першим цілісним дослідженням, присвяченим вивченню мови української публіцистики, стала праця М. Жовтобрюха «Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)», у якій досліджено роль періодичної преси в історії української літературної мови, у становленні її орфографічних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і лексичних норм, у формуванні й розвитку української спеціальної термінології, а також у стилістичному збагаченні сучасної української літературної мови [Жовтобрюх 1970].

В українському мовознавстві в 70-80 роках ХХ ст. дослідження газетно-публіцистичного мовлення помітно активізувалося, що зумовлено, очевидно, посиленням загального інтересу до проблем і засобів мови масової комунікації та інформації. Крім того, об'єктом аналізу, докладнішого чи вибіркового, газетна мова ставала завжди тоді, коли дослідники вивчали окремі факти української мови, порушували проблеми культури мовлення. Отже, мова преси згодом виділилася в самостійний об'єкт вивчення.

Вивченням еліпсису в різних контекстах займалися багато відомих лінгвістів, з-поміж яких Д. Х. Баранник [1983], П. С. Дудик [1983], Н. М. Дзюбак [1999], А. П. Загнітко [2001]. У мові сучасної української публіцистики еліптичну структуру речення досліджували В. І. Голоюх [1982], В. В. Богатько [2010], І. Я. Завальнюк [2015], явище парцеляції вивчали С. М. Марич [1994], Л. І. Конюхова [1999] та інші. Окремі аспекти зазначеної проблеми порушували в наукових розвідках А. І. Мамалига [1993], О. А. Пономарів [1990], О. А. Сербенська [1992], О. А. Стишов [2003].

Інноваційні процеси в українській публіцистиці неодноразово були об'єктом аналізу на окремих часових зрізах. Сприймаючи все нове, що з'являється в усному мовленні, мова газети подає багатий матеріал для спостережень над новими синтаксичними процесами, що відбуваються в сучасній українській мові. Усе це засвідчує актуальність нашої розвідки.

Метою статті є виявлення структурних особливостей та семантики еліптичних речень в українському газетному мовленні (за матеріалами вінницьких газет).

За словами Г. Винокура, «мова газети позбавлена художньої, поетичної функції і виконує завдання строго і елементарно

комунікативні» [Винокур 1929: 191]. Домінування простих речень можна пояснити також загальним прагненням творців публіцистики до простоти висловлювання, яка великою мірою знаходить свій вияв у синтаксичній компресії, «збільшенні кількості інформації на одну одиницю плану вираження» [Винокур 1929: 133].

Реалізація принципу лаконічності в публіцистиці забезпечує точність і ясність, а також повноту викладу без надмірностей і надлишковості. Такі дослідники, як Н. Шведова [Шведова 1964], А. Швець [Швець 1971] вважають, що збільшення кількості простих речень у публіцистиці, яке простежується з 20 років ХХ ст., відбувається під впливом демократизації літературної мови, експансії живого розмовного мовлення в публіцистичний стиль, коли простота стає основною ознакою комунікації.

Широке використання еліптичних структур у публіцистичному стилі деякі дослідники пояснюють тенденцією до економії мовних засобів. Ми розглядаємо еліптичні речення як синтаксичні одиниці з імпліцитним предикатом, як структурно неповні речення, неповноту яких компенсує семантика наявних компонентів, за допомогою яких створюється уявлення про описувану подію. Оскільки «кожне речення з погляду синтаксичного членування становить одиницю з безперервними синтаксичними зв'язками», підпорядковані члени речення свідчать про наявність одиниць, що їх підпорядковують [Вихованець 1993: 102]. Відсутність тих членів речення, що підпорядковують, і наявність залежних членів речення створює, з одного боку, граматичну неповноту, а з другого, – значення відсутньої граматичної ланки підказує семантика наявних компонентів. Це забезпечує зрозумілість таких речень і поза контекстом, у відриві від конкретної ситуації мовлення. Граматична неповнота еліптичних конструкцій стає особливо очевидною за умови зіставлення їх із двоскладними реченнями, які відповідають структурі логічного судження.

Як і власне неповні речення, еліптичні конструкції мають найрізноманітнішу синтаксичну будову, часто бувають однослівними. Проте вони становлять лише відносно неповні конструкції, неповнота яких є однією – структурною. Конситуація має для еліптичних структур загалом не більше значення, ніж для звичайних повних структур.

Еліптичні речення поділяють за синтаксичними функціями й семантикою невербалізованого, але уявного в них члена речення, і за наявним лексико-формальним складом еліптичного речення – за характером сполучення й семантикою вербалізованих компонентів речення [Дудик 1983: 172]. За умови еліпсації присудка, на його семантику насамперед вказують залежні від нього додатки й обставини.

Синтаксична будова еліптичних речень у різностильових текстах збігається, проте різною виявляється частотність певних структур та їхніх різновидів у публіцистичному тексті, порівняно з художнім і розмовно-побутовим.

У публіцистичному, зокрема газетному, мовленні значно менше, ніж у художньому і розмовно-побутовому, представлені еліптичні речення з пропущеним предикатом зі значенням руху, пересування в просторі, енергійної дії, а також речення питальної чи спонукальної модальності.

До найпоширеніших типів еліптичних речень належать структури з формально не вираженим присудком (головним членом односкладного речення), з семантикою руху, пересування в просторі, мовлення, сприймання, буттєвості. Вербалізованими в таких реченнях найчастіше бувають обставини й підмет, додаток, залежні від них означення. Підмет пропускають, якщо він зрозумілий із попереднього чи наступного контексту, тобто речення може бути еліптичним і водночас контекстуально неповним. Отже, за характером неназваного компонента еліптичні речення поділяємо на дві основні групи: 1) дієслівні еліптичні речення; 2) іменні еліптичні речення [Богатько 2010 : 68].

Дієслівні еліптичні речення кількісно переважають у водночас розпадаються на кілька семантичних груп: еліптичні речення двоскладної і односкладної будови з еліпсованим дієсловом руху, пересування в просторі; речення з незаповненою позицією буттєвого дієслова; речення спонукальної модальності з незаповненою позицією дієслова руху; речення з незаповненою позицією дієслова мовлення; речення з незаповненою позицією дієслова сприймання; питальні речення з незаповненою позицією дієслова [Богатько 2010: 68]. Для прикладу: *Майже усі – у хустинах і довгих спідницях* (Місто, 29.01.2020, с. 2); *Майже усі – пенсійного віку* (Місто, 29.01.2020, с. 2); *Погроза поліцейському* (Місто,

29.01.2020, с. 4); *Усе для оселі* (Місто, 29.01.2020, с. 8); *Свіжі новини щодня на сайті* (Місто, 29.01.2020, с. 9); *Модний салон 5-8 лютого* (Місто, 29.01.2020, с. 17); *Шахові баталії у Жмеринці* (Місто, 29.01.2020, с. 27); *В яблучко* (Місто, 29.01.2020, с. 32); *Друга черга вже у продажу* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 1); *Під Вінницею напружена ситуація одразу по двох ОТГ* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 2); *У чиновницьку прірву половина бюджету* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 3); *Вінницький футболіст – у «топі» найдорожчих* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 9); *Дурдом на Дністрі* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 17); *Крок до щастя* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 19); *Від дурману – до здоров'я та людського щастя лише за 1 день* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 20).

Безпосередньо вказують на об'єкт висвітлення такі конструкції: *Про королівську родину* (Місто, 29.01.2020, с. 18); *Про науку* (Місто, 29.01.2020, с. 23); *Про вищу школу* (Місто, 29.01.2020, с. 13); *Про своє, про фермерське* (Місто, 29.01.2020, с. 9); *Про «сепарські» консерви вінничанина Грома* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 10); *Про дерибан у лікарнях* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 4). На семантику еліпсованого дієслова тут указує прийменник *про*, який уживається з дієсловами мовлення *говорити, розповідати, повідомляти, сповіщати, зауважувати*. Еліпсоване дієслово має значення дійсного способу, отже, дія може відбуватися в теперішньому, майбутньому чи минулому часі.

Серед еліптичних речень у газетних текстах виділяють конструкції з неназваним підметом. Іменні еліптичні речення за структурою виокремлюємо на групи: 1) із незаповненою позицією підмета; 2) із незаповненою позицією додатка. Конструкції з еліпсованими іменними компонентами функціонують у публіцистичному мовленні рідше, вони мають менш різноманітну семантику. Еліпсації може зазнавати підмет двоскладного речення й додаток у двоскладному чи односкладному реченні. Неназваний член речення в таких конструкціях легко вгадується з їхнього змісту і граматичної будови. Такі структури є досить поширеними в газетних текстах. Підмет пропускають, якщо він зрозумілий зі змістового зв'язку еліптичного речення із сусіднім, переважно повним реченням. Наприклад: *Для пенсіонерів* (Місто, 29.01.2020, с. 3); *На проїзних квитках* (Місто, 29.01.2020, с.7); *На 186-ліття Руданського* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 15); *На кладовищі в*

Сабарові (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 17); *У трійці кращих* (Місто, 29.01.2020, с. 27); *Від забудовника* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 1); *Від алкоголізму, куріння і зайвої ваги* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 20).

Отже, формально еліптичні речення становлять функціонально вмотивований тип речення особливої семантики. Як зауважує В.В. Богатько, «специфічна семантика і структурна схема неповних речень такого типу зумовлюють відповідні мовленнєві функції. Наявні члени речення, які належать до рематичної групи, набувають особливої актуальності, а вся синтаксична одиниця має яскраво експресивний характер і виконує особливі стилістичні функції» [Богатько 2010 : 68-69].

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики : навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. 176 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Голоюх В. І. Еліптичні речення з невербалізованими головними членами. *Мовознавство*. 1982. № 1. С. 21–26.
4. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Київ : Наукова думка, 1973. 288 с.
5. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.01 – українська мова. Київ, 1999.
6. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ : Наук. думка, 1970. 304 с.
7. Завальнюк І. Я. Синтаксис мови сучасної української газетної періодики : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан–ЛТД», 2015. 312 с.
8. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис : [моногр.]. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
9. онюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.01 «Українська мова». Львів, 1999. 174 с.
10. Мамалига А. І. Структура газетного тексту. Київ : Вища шк., 1993. 137 с.

11. Марич С. М. Емоційно-експресивний синтаксис української мови : Навч. посіб. Київ : Наука, 1994. 77 с.
12. Пономарів О. Д. Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови*. Київ : Наук. думка, 1990. С. 166–179.
13. Сербенська О. А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. : 10.02.01 – українська мова. К., 1992. 38 с.
14. Стишов О. М. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворенні української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. : 10.02.01 – українська мова. Київ, 2003. 35 с.
15. Шведова Н. Ю. О некоторых активных процессах в современном русском синтаксисе (Наблюдения над языком газеты). *Вопр. языкознания*. 1964. № 2. С. 3-18.
16. Швець А. В. Разговорные конструкции в языке газет. Киев : Изд-во Киев. ун-та, 1971. 95 с.

Наталія Слободянюк
Наук. керівник – д. філол. н., проф. Іваницька Н. Л.

ВАЛЕНТИСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПОВНОЗНАЧНИХ СЛОВОНАЗВ ДЕНОТАТИВ

Сучасна лінгвістика, що поєднує в собі традиції й нові чи оновлені теорії, володіє багатим арсеналом знань про різнорівневі мовні одиниці, що сприяє поглибленому з'ясуванню їхньої лінгвістичної природи, сутності, а отже, новій нетрадиційній інтерпретації їхньої лінгвальної сутності [Іваницька 2017: 7–12].

У розрізі зазначених ідей і положень неабияке місце посідають теорії, пов'язані з так званою «валентністю» мовних одиниць. Зазначимо, що в теоретичному мовознавстві таке